

साहित्यम् ।

शास्त्री ।

Page No.:

Date: / /

प्रश्नः → प्रदत्ते श्लोके द्वादशलङ्कारनिर्णयं कुरुत ।

“ गुणेषु यत्नः पुरुषेण कार्यो
न किञ्चिदप्राप्यतमं गुणानाम् ।
गुणप्रकर्षादुदुपेन शम्भो -
रलङ्घयमुल्लङ्घयतमुत्तमाङ्गम् ॥ ”

श्रीशूद्रक/मृच्छकटिकम् → ५-१३

उत्तरम् →

प्रस्तुतस्य पद्यस्य प्रत्येके चरणे एकादशाक्षराः सन्ति ।
यगणादिनिर्णयः →

गु णे षु य त्नः पुरु षे ण का र्यो

। ऽ । ऽ ऽ । । ऽ । ऽ ऽ

जगणः, तगणः, जगणः, गुं, गुं

अक्षिप्तं पद्ये त्रिष्टुप् द्वादस्य भेदः उपेन्द्रवजा

द्वादः अक्षिप्त । तल्लक्षणम् →

“ उपेन्द्रवजा जतजास्ततो गौ । ”

अलङ्कारः → अर्थान्तरन्यासः । तल्लक्षणम् →

“ सामान्यं वा विशेषो वा तदन्येन समर्थ्यते
योतुडर्थान्तरन्यः साधारणतरेण वा । ”

02-11-2020

डॉ० निर्मल कुमार झा (सं. प्राचार्यः)
रा० ३० सं० महावि० सुखसैना, पूर्णियाँ ।

संस्कृतसामान्यम् ।

उपशास्त्री II

Page No.:

Date:

अनिवार्थ प्रथमपत्रम् ।

बहुव्रीहिसमासे रूपसिद्धिः ।

चित्रगुः ।

लौकिकविग्रहः → चित्रा गावो यस्य सः ।
अलौकिकविग्रहः → चित्रा जस्य गो जस्य ।

अनेकमन्यपदार्थे इति सूत्रेण अन्वयीभावसमासः ।
कृतद्धृतसमासाश्च इति सूत्रेण प्रातिपदिकसंज्ञा ।
सुषीञ्चातुप्रातिपदिकयोः सूत्रेण सुप् लोपः →
चित्रा गो ।

स्त्रियाः पुंवद्भाषितपुंस्कादनुङ् समानाधिकरणे स्त्रियामपूरणी-
प्रियादिषु इति सूत्रेण स्त्रीवाचक चित्रा पदस्य पुंवद्भावः →
चित्रा गो ।

एकविभक्तिचापूर्वनिपाते इति सूत्रेण नियतविभक्तेः गो शब्दस्य
उपसर्जनसंज्ञा किन्तु पूर्वप्रयोगः न ।
गोस्त्रियोरुपसर्जनस्य इति सूत्रेण गो शब्दस्य अन्त्यस्वरस्य
ह्रस्वः स्यात् → चित्रा गु ।

एकदेशविकृतमनन्यवत् न्यायेन पुनः प्रातिपदिकसंज्ञा - ।
ह्रस्वोऽसौत् सूत्रेण सु → चित्रा गु सु ।

उपदेशेजनुनासिक इत्, तस्य लोपः → चित्रा गु स्य ।

सखजुषो रुः → चित्रा गु रु । पुनः इत्संज्ञा, लोपः →

चित्रा गु र् । खरवसानयोः विसर्जनीयस्य सूत्रेण
रकारस्य विसर्गः → चित्रा गुः ।

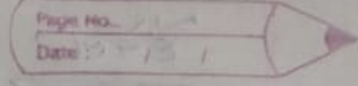
चित्रगुः ।

निर्मल
02-11-2020

डॉ० निर्मल कुमार झा (सं. प्राचार्यः)
शां० उ० सं० महावि० सुखसेना, पूर्णियाँ

संस्कृत सामान्यम् ।

अनिवार्य प्रथमपत्रम् ।

तत्पुरुष समासः

रूपसिद्धिः ।

नीलोत्पलम् ।

लौकिक विग्रहः → नीलम् उत्पलम् ।

अलौकिक विग्रहः → नील सु उत्पल सु ।

विशेषणं विशेष्येण बहुलम् इति सूत्रेण तत्पुरुषः समासः ।
कृतद्वितसमासाश्च सूत्रेण प्रातिपदिक संज्ञा ।

सुपोचातुप्रातिपदिकयोः सूत्रेण सुप् इत्यस्य लोपः →
नील उत्पल

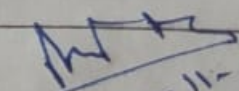
नील पदस्य उपसर्जन संज्ञा (प्रथमानिर्दिष्टं समास उपसर्जनम्)
, उपसर्जनं पूर्वम् → नील उत्पल ।

आद्गुणः → नीलोत्पल ।

पुनः प्रातिपदिक संज्ञा, स्त्रीजसमोऽं सूत्रेण प्रथमा,
एकवचने सु → नीलोत्पल सु ।

अतोऽम् सूत्रेण सु स्थाने अमादेशः → नीलोत्पल अम् ।

अभि पूर्वः सूत्रेण अम् इत्यस्य अकारस्य पूर्वरूपं
भूत्वा नीलोत्पलम् रूपं निष्पन्नम् ।

02-11-2020

डॉ० निर्मल कुमार झा (सं० प्राचार्यः)
रा० ३० सं० महावि० सुखसेना, पूर्णियाँ